

Γερμανία: Σημειώσεις για μία προσάρτηση

Ιδεολογικές και πολιτιστικές πλευρές του νέου γερμανικού εθνικισμού

Δυο χρόνια πριν από την θεσμοποίηση της «κατεδάφισης» του εθνικού κράτους στην Ευρώπη με την θέση σε κίνηση των μηχανισμών της ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης (Ε.Ε.Π.) οι Γερμανοί ανακάλυψαν τη γοητεία τού, επί 40 χρόνια αδύνατου δικού τους εθνικού κράτους στην καρδιά της Ευρώπης.

Όλα έγιναν με μια ιλιγγιώδη ταχύτητα. Τον Δεκέμβριο του 1989 ακόμα ο Σοβιετικός πρόεδρος Μιχαήλ Γκορμπατσώφ και ο «μεταβατικός» πρωθυπουργός της Α. Γερμανίας Χανς Μόντροου είχαν «πείσει» τον Αμερικανό και το Γάλλο πρόεδρο ότι το «Γερμανικό» δεν βρισκόταν στην ημερήσια διάταξη για την Ευρώπη¹. *Prima facie* είχαν δίκιο όταν προέβαιναν σε ασκήσεις επί χάρτου χωρίς να υπολογίζουν την κοινωνική δυναμική η οποία κατάργησε τα μεταπολεμικά σύνορα της Ευρώπης.

Διότι για να κατανοήσει κανείς τα αίτια, τα όρια και τις επιπτώσεις της γερμανικής επανένωσης θα πρέπει να ανιχνεύσει τις κινητήριες δυνάμεις της ειρηνικής εξέγερσης του φθινοπώρου του 1989, να διερευνήσει το αίτημα της γερμανικής επανένωσης ως πολιτιστικό κυρίως φαινόμενο (*Kulturreignis*)² και να το τοποθετήσει σε ένα κόσμο ο οποίος μετατρέπεται αργά αλλά σταθερά από δι-πολικός σε πολυ-πολικός.

Ι. «Κινητήρας» της εξέγερσης του 1989 ήταν το μεγάλο τμήμα της ανατολικογερμανικής διάνοησης, το αποκλεισμένο από πολιτικά και εκφραστικά δικαιώματα. Ένα στρώμα εξαιρετικά πολυπληθές στην Ανατολική Γερμανία το οποίο αναγκαστικά συσπειρώθηκε γύρω από την ευαγγελική εκκλησία. Μία εκκλησία η οποία είναι προσανατολισμένη σε *σαφώς* πιο αριστερές κατευθύνσεις από την πολωνική, όχι μόνο λόγω δόγματος, αλλά και λόγω εθνικής κληρονομιάς (χιτλερισμός)³. Σλόγκαν αυτού του καιρού και αυτού του κινήματος *Wir sind das Volk* (εμείς είμαστε ο λαός). Η αποτελεσματική διακλάδωση (*Verästelung*) αυτού του στρώματος στην κοινωνία και η μετατροπή των «κύκλων διαμαρτυρίας» σε «κίνημα» γίνεται όμως μετά από το

άνοιγμα των αυστρουγγρικών συνόρων και των μαζικών «διαρροών» Ανατολικογερμανών μέσω των πρεσβειών της ΟΔΓ στο έδαφος της τελευταίας. Για τις ευρύτατες μάζες του νέου σε ηλικία πληθυσμού η κορυφαία πράξη άρνησης του καθεστώτος παραμένει ο υπερκερασμός των συνόρων και η φυγή στη Δύση. Αυτοί οι νέοι που φεύγουν προκαλούν την *κίνηση μέσα στη χώρα*. Ένα καθεστώς το οποίο έχει μετατραπεί σε οχυρό, το οποίο έχει επιβάλει ένα ολοκληρωτικό «κοινωνικό κράτος», δεν έχει ομοσπονδιακό χαρακτήρα (όπως η ΕΣΣΔ, η Τσεχοσλοβακία, η Γιουγκοσλαβία) και δεν διαθέτει αξιόλογη ιδιωτική οικονομία είναι εντελώς αδύνατο να υπονομευθεί από «μέσα». Είναι εξαιρετικά απλό να «υπονομευθεί» από έξω: Διότι η φύση του ολοκληρωτισμού δεν είναι πια αυτή που ήταν στην περίοδο κατά την οποία δεν υπήρχε τηλεόραση. Για τους Ανατολικογερμανούς είναι εξαιρετικά αμφίβολο αν αυτό το οποίο αποκαλεί ο Habermas «κυρίαρχη κουλτούρα» καθορίζεται από το εκπαιδευτικό σύστημα, την επίσημη ιδεολογία και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης της μικρής «κομμουνιστικής» τους επαρχίας ή από τα 3 δυτικογερμανικά κανάλια που εξέπεμπαν κάθε θράδυ στα υπνοδωμάτιά τους.

Συνεπώς από τη γέννησή του το κίνημα το οποίο «αναγνωρίζει» τον εαυτό του στο σλόγκαν «Εμείς είμαστε ο λαός» μπορεί εύκολα να «υπερχειλίσει» πολιτιστικά στο «κίνημα» το οποίο αναγνωρίζει την ταυτότητα του στο σλόγκαν: *Wir sind ein Volk*⁵ (εμείς είμαστε ένας λαός). Η μεταλλαγή αυτή ενισχύεται από ένα *ολέθριο λάθος* των επιγόνων του Χόνεκερ: Την απόφασή τους να *ανοίξουν* το τείχος. Διότι όροι ύπαρξης αυτής της χώρας ήταν ακριβώς η όσο το δυνατόν ελεγχόμενη επαφή των κατοίκων της με τους άλλους Γερμανούς. Η ανεξέλεγκτη και απεριόριστη επαφή Γερμανών με Γερμανούς επιτείνει την μετατροπή του κινήματος αντίστασης σε ένα κίνημα εθνικό και ενισχύει το αίτημα της επανένωσης της Γερμανίας αίτημα κατ' αρχήν πολιτιστικό.

2. Η συζήτηση μεταξύ των διανοουμένων της Ομοσπονδιακής Γερμανίας στις αρχές του 1990 κατέληγε τόσο από την σκοπιά της δεξιάς όσο και από την πλευρά της αριστεράς σε ένα κοινό παρονομαστή: Η Γερμανία είναι περισσότερο έθνος μόνο «πολιτιστικό» (Kulturnation) αφού τα περισσότερα χρόνια από το 1870 ως σήμερα τα 16 κρατίδια της σημερινής Γερμανίας ουδέποτε συνυπήρχαν σε ένα κρατικό μόρφωμα. Η συζήτηση αυτή εξελήφθη περισσότερο σαν μία ακόμα έκφραση της κοκεταρίας των Γερμανών διανοουμένων παρά σαν ένα *nonum* στη συζήτηση για τη φύση της ιδεολογίας του εθνικισμού στην Ευρώπη.

Η συζήτηση αυτή περιεπλάκη ακόμα περισσότερο καθώς στην ουτοπία της «πρώτης ελεύθερης ομοσπονδίας των γερμανικών κρατών» (M. Walser)⁶ πολλοί αντέτειναν το δέος της «απώλειας της εσχατολογίας του Τρίερ»⁷, το τέλος της ουτοπίας του αιώνα που για αρκετούς διανοούμενους της Γερμανίας ταυτιζόταν με τον κομμουνισμό.

Έτσι κι αλλιώς λοιπόν η επανένωση των Γερμανιών ήταν με τη σύγχρονή του έννοια ένα πολιτιστικό αίτημα: Επανένωση στο καταναλωτικό πρότυπο, επανένωση στους σύγχρονους κώδικες της επικοινωνίας, επανένωση στη σύγχρονη μορφή μιας κοινωνίας εμποροκρατικών σχέσεων, επανένωση στην σύγχρονη κοινωνία κριτηρίων για τον καθορισμό της ισορροπίας των οικονομικών δραστηριοτήτων και του περιβάλλοντος.

Αν έτσι καθορίσουμε το πολιτιστικό στοιχείο του αιτήματος για επανένωση των δύο γερμανικών κρατών τότε μπορούμε περίπου να σκιαγραφήσουμε το νέο γερμανι-

κό εθνικισμό: Ένας εθνικισμός του μάρκου⁸, όπως λέει ο Habermas. Ένας εθνικισμός εντελώς διαφορετικός από αντίστοιχες ιδεολογικές κατασκευές στην Ανατολική Ευρώπη: Μία δύναμη ιδεών η οποία δεν πηγάζει από την αντίληψη ότι όλοι ανάμεσα στην Αλσατία και τον Όντερ είναι Γερμανοί αλλά ότι όλοι θα μπορούσαν να γίνουν Δυτικογερμανοί.

3. Από τη στιγμή που «άνοιξε» το τείχος μόνο η διπλή κρατική υπόσταση εμπόδιζε τους Γερμανούς να υποστούν τις ευεργετικές επιδράσεις του οικονομικού μηχανισμού της Ομοσπονδιακής Γερμανίας. Αυτό το εμπόδιο η δεύτερη κρατική υπόσταση έπρεπε να παραμεριστεί. Με την διακήρυξη Für unser Vaterland (Για την Πατρίδα μας)

ΕΝΑ ΑΚΟΜΑ
ΤΑΜΠΟΥ
ΕΠΕΣΕ, ΠΕΠΙ:
ΥΠΑΡΧΟΥΝ
ΑΚΟΜΑ ΚΑΙ
ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΟΙ
ΗΛΙΘΙΟΙ

ΕΥΤΥΧΟΣ:
ΕΙΧΑ ΒΑΡΕΘΕΙ
ΝΑ ΕΙΜΑΙ
Η ΕΝΣΑΡΚΩΣΗ
ΤΟΥ ΜΥΘΟΥ ΤΗΣ
ΤΕΛΕΙΟΤΗΤΑΣ:

Το σκίτσο του Αλτάν είναι από την «Βαβέλ»

ορισμένοι από τους Ανατολικογερμανούς διανοούμενους (;) υποστήριζαν ότι η Α. Γερμανία θα έπρεπε να συνεχίσει να υπάρχει για να μετατραπεί σε ένα ιδιόμορφο εργαστήριο πειρατισμού «του τρίτου δρόμου προς τον σοσιαλισμό». Όμως αυτή η ουτοπία η οποία συνδέθηκε ιστορικά με ό,τι απεκληθή «αριστερό» από το 1848 μέχρι σήμερα φθάνει στο τέλος της και στη χώρα όπου οι διάφορες παραλλαγές των μαρξικών ιδεών γνώρισαν την μεγαλύτερη εξάπλωση στην Ευρώπη από οιαδήποτε άλλη ευρωπαϊκή χώρα. Το τέλος της κρατικής υπόστασης μιας παραλλαγής των μαρξικών ιδεών επιφέρει και στη σφαίρα του εποικοδομήματος εκείνο που έχει συντελεστεί στην υλική-παραγωγική βάση: Ένα τέλος.

Γι' αυτό εξ' άλλου εκείνο που απομένει από την εξέλιξη των 12 τελευταίων μηνών είναι το περιεχόμενο της ιδέας της κοινωνικής οικονομίας της αγοράς του Λ. Έρχαρτ και το πρόγραμμα του Μποντ Γκότεσπεργκ των σοσιαλδημοκρατών. Ο συγκεκρισμός τους είναι η μόνη δυνατή λειτουργία της οικονομίας της αγοράς σε ένα πλαίσιο κοινωνικής αλληλεγγύης, αποφάνθηκαν οι Ανατολικογερμανοί. Είναι και αυτό μία πλευρά του εθνικισμού του μάρκου, ενός εθνικισμού η ιδιαιτερότητα του οποίου έγκειται στην αίσθηση της υπεροχής με την οποία μια τέτοια οικονομία διαχειρίζεται και τα κοινωνικά προβλήματα: Η πεποίθηση ότι η οικονομία της Ομοσπονδιακής Γερμανίας είναι όχι μόνο η παραγωγικά πιο αποδοτική αλλά και η κοινωνικά πιο δίκαιη.

4. Στο πεδίο της επανένωσης δεν διασταυρώνονταν δύο διαφορετικές κρατικές υποστάσεις και τα ρεύματα τα οποία υποστηρίζουν την ύπαρξή τους αλλά κυρίως δύο ρεύματα για την διαχείριση της ίδιας της επανένωσης: Ένα χριστιανοδημοκρατικό και ένα σοσιαλδημοκρατικό δυο ρεύματα τα οποία συνδιαμόρφωσαν και τροφοδοτήθηκαν από αυτό το οποίο ονομάστηκε Ομοσπονδιακή Γερμανία. Στην ουσία ανήκουν και τα δύο στον δυτικογερμανικό πολιτισμό μαζί με τους «πράσινους» οι οποίοι προήλθαν από μια κατοπινή εξέλιξη, τα κινήματα της περιόδου 1968-70.

Οι χριστιανοδημοκράτες με το πλεονέκτημα ότι ουδέποτε αναγνώρισαν την κατάσταση των πραγμάτων η οποία δημιουργήθηκε με την κατασκευή του τείχους και αποστασιοποιήθηκαν από τις συμφωνίες των σοσιαλδημοκρατών την δεκαετία του '70 είχαν μεγαλύτερη άνεση στην επιβολή γρήγορων εξελίξεων προς την επανένωση. Είχαν δυσκολίες στην αναγνώριση των γερμανοπολωνικών συνόρων και στην συζήτηση με τη Μόσχα αλλά γρήγορα τις ξεπέρασαν υποχωρώντας έναντι παλαιότερων θέσεων τους για τα γερμανοπολωνικά σύνορα και καταβάλλοντας τα πολυπόθητα μάρκα στους Σοβιετικούς.

Οι σοσιαλδημοκράτες είχαν όλη την ευκολία να υποστηρίξουν ότι αυτοί προετοίμασαν τις εξελίξεις με την Ostpolitik του '70 αλλά διχάστηκαν όταν αρχικά υποστήριζαν ιδέες σαν της Γερμανικής Συνομοσπονδίας και υπογραμμίζοντας τις τραγικές οικονομικές συνέπειες τις οποίες θα έχει για τους Ανατολικογερμανούς η νέα ενιαία γερμανική αγορά.

Καρκίνοβατώντας ανάμεσα στο «εθνικό» και το «κοινωνικό» προσπάθησαν να τα συνδυάσουν φθάνοντας σύντομα σε αδιέξοδο το οποίο είχε γίνει προσπάθεια να ξεπεραστεί με το έκτακτο συνέδριο του Βερολίνου τον Δεκέμβριο του 1989. Εκεί επελέγη μια «σολομώντεια» λύση με την ανάδειξη δύο ηγετών στο SPD του υποψηφίου καγκελάρου εκπροσώπου της κοινωνικής ένωσης Όσκαρ Λαφονταίν και του επίτιμου προέδρου του κόμματος ενσαρκωτή της εθνικής ένωσης Βίλλυ Μπραντ. Το αποτέλεσμα των πρώτων ελεύθερων εκλογών στην Α. Γερμανία σήμανε το «τέλος» της συνύπαρξης εκπροσώπων της «κοινωνικής» και «εθνικής» ενοποίησης στις τάξεις του κόμματος της αντιπολίτευσης και την αναγκαστική «παρακολούθηση» των χριστιανοδημοκρατών σε πιο «κοινωνικούς» τόνους, εξέλιξη η οποία και προδιαγράφει το εκλογικό αποτέλεσμα της 2ας Δεκεμβρίου.

5. Η πολιτική της «συνύπαρξης» την δεκαετία του '70 εξελίχθηκε στις αρχές της δεκαετίας του '80 σε μια πολιτική διαλόγου του Σοσιαλδημοκρατικού κόμματος (SPD) με το κυβερνών κόμμα της Α. Γερμανίας για ιδεολογικά, πολιτικά και φιλοσοφικά θέματα. Πολιτική η οποία οδήγησε σε ένα είδος «νομιμοποιητικής ανοχής» του καθεστώτος της Α. Γερμανίας εκ μέρους του SPD. Ανοχή η οποία εκφράστηκε στη

δυσκολία υποστήριξης του νεοσύστατου Ανατολικογερμανικού Σοσιαλδημοκρατικού κόμματος τον Οκτώβριο του 1989 και της δυναμικής των κινημάτων που κατηύθυναν το κίνημα στις 42 μέρες από την επίσκεψη Γκορμπατσώφ στο Βερολίνο (7 Οκτωβρίου) ως το άνοιγμα του τείχους (9 Νοεμβρίου). Η στάση αυτή εμπόδισε τους σοσιαλδημοκράτες να παρακολουθήσουν τις εξελίξεις συνολικά στη χρονική περίοδο από την «φυγή» στις πρεσβείες (Αύγουστος '89) ως την Γερμανική Επανένωση (3 Οκτωβρίου 1990).

6. Οι εκλογές της 2ας Δεκεμβρίου θ' ανοίξουν ένα άλλο κεφάλαιο για το νέο γερμανικό κράτος. Ήδη οι δημοσκοπήσεις της τελευταίας εβδομάδας του Οκτωβρίου⁹ δείχνουν ένα άνετο προβάδισμα του κυβερνώντος συνασπισμού στη Βόννη: Με 56% οι χριστιανοδημοκράτες με τους φιλελεύθερους θα κυβερνήσουν πολύ πιο άνετα από ότι από το 1987 μέχρι τον Δεκέμβριο. Οι σοσιαλδημοκράτες βρίσκονται στο πιο χαμηλό σημείο της δημοτικότητας τους με 34% έναντι 37%, το οποίο είχαν λάβει στις τελευταίες εκλογές για την Ομοσπονδιακή κάτω Βουλή στις 25 Ιανουαρίου 1987.

Οι χριστιανοδημοκράτες που οδήγησαν ιδεολογικά και πολιτικά κυρίαρχοι, στην επανένωση της Γερμανίας θα διαχειριστούν για την πρώτη 4ετία τα 11+5 κρατίδια δύο διαφορετικών οικονομικών και κοινωνικών οντοτήτων. Αν πετύχουν τότε θα μείνουν διαδοχικά για αρκετές κοινοβουλευτικές περιόδους στην εξουσία. Αν αποτύχουν τότε ο θιασώτης της κοινωνικής ένωσης Όσκαρ Λαφονταίν θα περιμένει τη «χρυσή ευκαιρία» του το 1995: Για ορισμένες διορθωτικές κινήσεις, οι οποίες σε τίποτα δεν πρόκειται ν' αλλάξουν την πολιτική πραγματικότητα της Γερμανίας «μετά τον πόλεμο».

Νοέμβριος 1990

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ομιλία του Χ. Μόντροου στην κλειστή συνεδρίαση του εκτάκτου συνεδρίου του SED στο Βερολίνο - TAZ 27-28/11/90.
2. Δημόσιος Διάλογος μεταξύ P. Glotz, G. Bender, R. Augstein και G. Gress στο διάστημα Γενάρη-Μάρτη 1990 FAZ, Zeit, Spiegel και πρακτικά συνεδρίασης γερμανικού PEN-Club 27/1/1990, σ. 131-132.
3. Dieter Klein, Έκτακτο συνέδριο SED Νοε. 1989, Βερολίνο, για τις σχέσεις χιτλερισμού-σταλιτισμού στην Α. Γερμανία.
4. Sozialismus Projekt D. Klein, A. Brie, M. Brie - Berlin, Οκτ. 1989. Βλ. A. Brie, για το ολόκληρο κοινωνικό κράτος, όπου οι αυταρχικές δικτατορικές μορφές διακυβέρνησης συνδέονταν με μια κοινωνική πολιτική από «πάνω» και αξιοποιούνταν σαν εργαλείο πολιτικής ηγεμονίας σε συνύφανση με τους μηχανισμούς καταστολής.
5. Αμέσως μετά το άνοιγμα των συνόρων κατά την 9η διαδήλωση της Λειψίας οι συμμετέχοντες σ' αυτήν άλλαξαν το Wir sind das volk κατά μια λέξη Wir sind ein volk (εμείς είμαστε ένας λαός).
6. M. Walsler, *Über Deutschland reden*, Suhrkamp. Ο Walsler προτείνει μια Ομοσπονδία Γερμανικών Κρατών σε μια μορφή διαφορετική από αυτή της σημερινής Ομοσπονδιακής Γερμανίας. Ας σημειωθεί ότι το σύνταγμα της χώρας δεν έχει αλλάξει και εγκριθεί με δημοψήφισμα όπως θα έπρεπε μετά την προσάρτηση της Α. Γερμανίας.
7. Η Αριστερή κοινή ελίτα - Η αγωνία των διανοουμένων από την απώλεια της ουτοπίας. Fritz I. Raddatz Zeit 38-14/9/1990.
8. Der DM. Nationalismus, J. Habermas - Frankfurt Am Mein März 1989.
9. «Τον Οκτώβριο του 1990 ο καγκελάριος Κολ αγγίζει την εκλογική νίκη». Συμπεράσματα της δημοσκοπήσης του ινστιτούτου Emnid δημοσιευμένα στο Spiegel, 5. 40-50 τ. 44/1990.